

BẢO VỆ QUYỀN NHÂN THÂN CỦA NGƯỜI CHUYỂN ĐỔI GIỚI TÍNH Ở VIỆT NAM

Phạm Thị Thu Hương¹, Mạc Thị Nha Trang¹

Email: 21A500100093@students.hou.edu.vn

Ngày tòa soạn nhận được bài báo: 08/01/2025

Ngày phản biện đánh giá: 15/07/2025

Ngày bài báo được duyệt đăng: 28/07/2025

DOI: 10.59266/houjs.2025.608

Tóm tắt: Quyền nhân thân của bất kỳ ai nói chung và của người chuyển đổi giới tính nói riêng là thiêng liêng và bất khả xâm phạm. Do đó, vấn đề bảo vệ các quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính đã thu hút được sự quan tâm của nhiều nhà nghiên cứu, nhà khoa học và cộng đồng xã hội. Việc nghiên cứu đề tài nhằm hướng tới mục đích đề xuất những giải pháp hoàn thiện pháp luật và nâng cao hiệu quả bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính ở Việt Nam, đồng thời, góp phần làm rõ các vấn đề pháp lý liên quan đến quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính trong pháp luật hiện hành. Phương pháp Anket được sử dụng chủ yếu trong bài nghiên cứu, cho thấy thực tiễn bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính còn tồn tại nhiều bất cập. Từ đó, bài nghiên cứu đưa ra những giải pháp, kiến nghị phù hợp trong việc xây dựng hành lang pháp lý và nâng cao hiệu quả thực hiện pháp luật bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính ở Việt Nam.

Từ khóa: người chuyển đổi giới tính, quyền nhân thân, bảo vệ, Việt Nam

I. Đặt vấn đề

Pháp luật quốc tế ngày nay đã có sự phát triển khá mạnh mẽ trong việc bảo vệ quyền của người chuyển đổi giới tính, tuy nhiên các văn kiện này mới chỉ mang tính chất chung chung, khuyến nghị và ít mang tính chất bắt buộc thể hiện sự chậm chạp và được đánh giá là thiếu tính rõ ràng trong bảo vệ quyền của cộng đồng LGBTQ+ nói chung và những người chuyển đổi giới tính nói riêng.

Tại Việt Nam, cụm từ LGBT bắt đầu xuất hiện phổ biến hơn vào khoảng một thập kỷ trở lại đây. Trong đó, cụm từ

“người chuyển đổi giới tính” luôn thu hút được sự quan tâm từ dư luận. Tuy nhiên, chưa có một văn bản pháp luật nào quy định cụ thể quyền và nghĩa vụ của cộng đồng LGBTQ+ và đặc biệt là người chuyển đổi giới tính tại Việt Nam. Điều đó đặt ra câu hỏi “Liệu quyền lợi nói chung và quyền nhân thân nói riêng của những người chuyển đổi giới tính ở Việt Nam có thực sự được bảo đảm?”. Từ những lý lẽ trên, nhóm tác giả nhận thấy tính cấp thiết cần phải nghiên cứu đề tài “*Bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính ở Việt Nam*”.

¹ Sinh viên, Trường Đại học Mở Hà Nội

II. Cơ sở lý thuyết

2.1. Khái niệm bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính

Căn cứ theo đối tượng của quyền nhân thân, trong phạm vi đề tài nghiên cứu, nhóm tác giả xác định quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính gồm 04 nhóm chủ yếu sau đây:

- Nhóm các quyền cá biệt hoá chủ thể, bao gồm Quyền đối với họ tên; quyền thay đổi họ tên; quyền được khai sinh; quyền đối với hình ảnh; quyền xác định dân tộc; quyền đối với quốc tịch; quyền khai tử.

- Nhóm các quyền liên quan đến thân thể của cá nhân, bao gồm: Quyền được đảm bảo an toàn về tính mạng, sức khỏe, thân thể; quyền hiến bộ phận cơ thể; quyền nhận bộ phận cơ thể người.

- Nhóm các quyền liên quan đến giá trị tinh thần của chủ thể: Quyền được bảo vệ danh dự, nhân phẩm, uy tín; quyền bí mật đời tư.

- Nhóm các quyền liên quan đến quan hệ hôn nhân và gia đình của cá nhân: Quyền kết hôn; quyền được nuôi con nuôi; quyền được hưởng sự chăm sóc giữa các thành viên trong gia đình; quyền ly hôn; quyền nhận, không nhận cha, mẹ, con.

Bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính là việc xác định các biện pháp pháp lý, các biện pháp tổ chức, cơ chế để bảo vệ các quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính khi bị xâm phạm từ phía cơ quan công quyền, hay từ các chủ thể khác nhằm khôi phục các quyền đã bị xâm phạm.

2.2. Các biện pháp bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính ở Việt Nam

2.2.1. Biện pháp dân sự

Trong các biện pháp bảo vệ quyền nhân thân thì biện pháp dân sự là một trong các biện pháp có hiệu quả và được áp dụng phổ biến nhất. Để bảo đảm quyền cho cá nhân đã chuyển đổi giới tính, Bộ luật Dân sự 2015 ghi nhận cá nhân đã chuyển đổi giới tính có quyền nhân thân phù hợp với giới tính đã được chuyển đổi theo quy định của Bộ luật này và luật khác có liên quan². Điều này đặc biệt quan trọng trong lĩnh vực lao động, việc làm, từ đó từng bước bảo đảm quyền lợi cho nhóm người chuyển đổi giới tính.

2.2.2. Biện pháp hình sự

Luật hình sự bảo vệ các giá trị nhân thân bằng cách quy định: những hành vi nào khi xâm phạm đến những giá trị nhân thân nào được coi là tội phạm (như các tội: Vu khống, làm nhục người khác, làm hàng giả...), cũng như quy định các chế tài xử lý³. Tùy theo tính chất, mức độ của hành vi nguy hiểm cho xã hội và quyền nhân thân bị xâm phạm mà mỗi hành vi tương ứng với một hình phạt nhất định do Tòa án áp dụng.

2.2.3. Biện pháp hành chính

Biện pháp hành chính là cách thức được quy định mà chủ thể quản lý sử dụng quyền lực quản lý được giao để tác động lên đối tượng quản lý có hành vi vi phạm hành chính, buộc các đối tượng quản lý phải thực hiện một hành vi nhất định theo ý chí của chủ thể quản lý (Thư viện pháp luật, 2016). Để bảo vệ quyền nhân thân nói chung và quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính nói riêng, ngành luật

² Điều 37 Bộ luật Dân sự 2015.

³ Điều 1, Điều 3 Bộ luật Hình sự 2015.

hành chính thường quy định biện pháp cưỡng chế hành chính như xử phạt vi phạm hành chính.

III. Phương pháp nghiên cứu

Đối với phương pháp luận, để giải quyết những nhiệm vụ đã đặt ra, nhóm tác giả lựa chọn vận dụng các phương pháp luận duy vật biện chứng và duy vật lịch sử của chủ nghĩa Mác - Lênin; tư tưởng Hồ Chí Minh; quan điểm lý luận của Liên Hợp Quốc và của Đảng, Nhà nước Việt Nam.

Bên cạnh phương pháp luận, nhóm tác giả sử dụng các phương pháp nghiên cứu sau: phương pháp phân tích, tổng hợp; phương pháp nghiên cứu tài liệu; phương pháp Anket.

IV. Kết quả và thảo luận

4.1. Kết quả nghiên cứu

4.1.1. Thực tiễn áp dụng biện pháp dân sự để bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính

Thứ nhất, người chuyển đổi giới tính sau khi đã phẫu thuật chuyển đổi thành công thường có nhu cầu đổi lại tên và giới tính trên giấy tờ phù hợp với giới tính của mình. Bộ luật Dân sự 2015 cho phép người đã chuyển đổi giới tính được quyền thay đổi tên và đăng ký giới tính mới⁴, tuy nhiên, để thực hiện được quy định này thì vẫn phải chờ Luật Chuyển đổi giới tính được Quốc hội thông qua và có hiệu lực thi hành. Thực tế, phần lớn tất cả người chuyển đổi giới tính hiện nay đều phải dùng nickname (Bộ Tư pháp, 2023). Ở Việt Nam, một số người chuyển giới đã phẫu thuật chuyển đổi giới tính được nhiều người biết đến như: Cindy Thái Tài, Hương Giang Idol, ca sĩ Lâm Chí Khanh,

Cát Tuyền. Tuy nhiên, đến thời điểm hiện nay những người chuyển giới này vẫn chưa được pháp luật công nhận giới tính sau chuyển giới. Cindy Thái Tài được biết đến là nghệ sĩ Việt Nam đầu tiên công khai là người chuyển giới (chuyển giới từ nam sang nữ). Cô đã tổ chức đám cưới nhưng không thể đăng ký kết hôn do chưa được công nhận là nữ giới, vẫn mang giới tính “nam” trên giấy tờ. Điều này đã gây nhiều khó khăn cho người chuyển đổi giới tính khi phải thực hiện các công việc liên quan đến thủ tục giấy tờ.

Thứ hai, người chuyển đổi giới tính được bảo vệ các quyền kết hôn, quyền bình đẳng vợ chồng; quyền được hưởng sự chăm sóc giữa các thành viên trong gia đình; quyền ly hôn; quyền nhận, không nhận cha, mẹ, con; quyền được nuôi con nuôi và quyền được nhận làm con nuôi⁵. Tuy nhiên, trên thực tế, quyền kết hôn của người chuyển đổi giới tính không thật sự được bảo đảm. Khi một người nữ chuyển giới thành nam và kết hôn với người có giới tính sinh học là nam hay ngược lại, một người nam chuyển giới thành nữ và kết hôn với người có giới tính sinh học nữ thì việc kết hôn của họ vẫn diễn ra bình thường vì hai vợ chồng không có chung giới tính sinh học, không vi phạm quy định của Luật về hôn nhân đồng giới. Tuy nhiên cũng theo cách phân tích này nhưng khi một người nam chuyển giới thành nữ và kết hôn với người có giới tính sinh học là nam và đồng thời, một người nữ chuyển giới thành nam và kết hôn với một người có giới tính sinh học là nữ thì lại không hợp pháp vì trên giấy tờ tùy thân cả hai bên đều đang có chung một giới tính sinh học và pháp luật Việt Nam hiện vẫn chưa công nhận hôn nhân giữa những người đồng giới⁶.

⁴ Điểm e Khoản 1 Điều 28 Bộ luật Dân sự 2015.

⁵ Điều 39 Bộ luật Dân sự 2015.

⁶ Khoản 2 Điều 8 Luật Hôn nhân và gia đình 2014.

Đồng thời, người chuyển đổi giới tính có thể có một số trở ngại sinh học trong việc mang thai, sinh con. Chính vì vậy, nhận nuôi con nuôi là giải pháp tối ưu vừa giúp họ được thực hiện thiên chức làm cha/mẹ, vừa giúp đỡ trẻ em mồ côi tìm được mái ấm mới. Hiện nay chưa có bất cứ văn bản nào đề xuất hay quy định về điều kiện của người chuyển giới nhận nuôi con nuôi. Do đó, điều kiện của người chuyển giới nhận nuôi con nuôi sẽ được áp dụng theo quy định về điều kiện của người nhận nuôi con nuôi hiện hành tại Điều 14 Luật Nuôi con nuôi 2010.

4.1.2. Thực tiễn áp dụng biện pháp hình sự để bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính

Khi hành vi xâm phạm quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính là hành vi nguy hiểm cho xã hội, cấu thành tội phạm theo quy định của Bộ luật Hình sự 2015 thì biện pháp hình sự được áp dụng, người có hành vi xâm phạm bị truy cứu trách nhiệm hình sự.

Pháp luật quy định việc khám xét người phải do người cùng giới thực hiện và có người khác cùng giới chứng kiến⁷. Nhưng đối với những người đã phẫu thuật chuyển đổi giới tính từ nam sang nữ hoặc từ nữ sang nam, hiện nay vẫn chưa có quy định cụ thể trong việc thực hiện thay đổi giấy tờ nhân thân cho họ. Vì thế, trên thực tế trong giấy tờ nhân thân vẫn ghi giới tính cũ của người bị khám, nếu áp dụng quy định này để người khám và người chứng kiến đều là người cùng giới tính với giới tính cũ của họ thì sẽ xâm phạm nghiêm trọng danh dự, nhân phẩm của người bị khám, nhưng nếu căn cứ vào giới tính hiện tại của họ thì trong nội dung của biên bản việc khám người sẽ không phù hợp với

pháp luật. Tương tự là việc tạm giữ, tạm giam và thi hành án phạt tù, theo quy định, khi tạm giữ, tạm giam hoặc thi hành hình phạt tù thì nam, nữ được giam giữ riêng⁸. Nếu giam chung những người này với những người có cùng giới tính trên giấy tờ hộ tịch rất dễ dẫn đến khả năng người này bị lạm dụng tình dục hoặc các hành vi bất lợi khác do cơ thể sinh học không giống nhau.

Ví dụ về trường hợp phạm nhân Cao Phước Nguyên chấp hành hình phạt 5 năm 6 tháng tù về tội trộm cắp tài sản tại trại giam Phước Hòa thuộc Tổng cục VIII (Bộ Công an) từ năm 2010. Nguyên là người chuyển đổi giới tính từ nam sang nữ, nên hình thể bên ngoài là phụ nữ nhưng trong hồ sơ vẫn mang giới tính nam. Vì vậy, theo quy định của pháp luật, Nguyên được giam cùng với các phạm nhân nam, nhiều lần cô bị những phạm nhân cùng buồng giam sàm sỡ vào những chỗ nhạy cảm làm sung tím cả ngực (Trung Hậu, 2014).

4.1.3. Thực tiễn áp dụng biện pháp hành chính để bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính

Pháp luật hành chính hiện hành chưa có quy định cụ thể về bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính. Điểm b Khoản 1, Điểm a Khoản 3 Điều 45 Nghị định 117/2020/NĐ-CP quy định xử phạt vi phạm hành chính trong lĩnh vực y tế: “1. Phạt tiền từ 2.000.000 đồng đến 5.000.000 đồng đối với một trong các hành vi sau đây: b) Phân biệt đối xử đối với người đã xác định lại giới tính... 3. Biện pháp khắc phục hậu quả: a) Buộc xin lỗi trực tiếp người bị phân biệt đối xử đối với hành vi quy định tại điểm b khoản 1 Điều này”. Theo Nghị định 88/2008/NĐ-CP về Xác định lại giới tính, quyền

⁷ Khoản 2 Điều 194 Bộ luật Tố tụng hình sự 2015.

⁸ Điều 18 Luật Thi hành tạm giữ, tạm giam 2015.

xác định lại giới tính chỉ dành cho người có khuyết tật bẩm sinh về giới tính hoặc chưa được định hình chính xác, đồng thời cũng quy định cấm việc thực hiện chuyển đổi giới tính đối với những người đã có giới tính sinh học hoàn thiện⁹. Như vậy, Nghị định 117/2020/NĐ-CP chỉ mới quy định về chế tài xử phạt đối với hành vi xâm phạm quyền nhân thân của người xác định lại giới tính, chứ chưa có quy định về chế tài xử phạt đối với hành vi xâm phạm quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính. Như vậy, chính sự thiếu vắng một khung pháp lý hoàn thiện để bảo vệ quyền lợi của người chuyển đổi giới tính đã làm cho cộng đồng này phải đối mặt với rất nhiều khó khăn trong cuộc sống hàng ngày.

4.2. Thảo luận từ kết quả nghiên cứu

Chuyển đổi giới tính là một hoạt động vô cùng phức tạp và tạo ra hệ quả to lớn, việc chuyển đổi giới tính sẽ kèm theo nhiều vấn đề xã hội phát sinh liên quan đến y tế, bảo hiểm, hôn nhân gia đình, các chính sách xã hội; với quy định mới của Bộ luật dân sự 2015, cá nhân đã chuyển đổi giới tính có các quyền nhân thân phù hợp với giới tính đã được chuyển đổi, nghĩa là họ sẽ có các quyền, nghĩa vụ theo đúng như giới tính mới. Kết quả nghiên cứu cho thấy những tín hiệu tích cực trong nhận thức của mọi người đối với việc bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính. Tuy nhiên, việc chuyển đổi giới tính hiện nay vẫn chưa được phép, khi nào Luật Chuyển đổi giới tính được ban hành và có hiệu lực thì việc chuyển giới mới được thực hiện, những trường hợp đã thực hiện phẫu thuật chuyển đổi giới tính trước đây vẫn được xem là “bất hợp pháp». Bên cạnh đó, pháp luật hình sự, hành chính hiện hành chưa có quy định cụ thể về bảo

vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính nhưng đây vẫn là quyền cơ bản của con người, công dân nên vẫn được Nhà nước bảo vệ.

Thực tế hiện nay có khá nhiều vấn đề pháp lý liên quan tới người đã chuyển giới vẫn liên tục phát sinh nhất là trong giai đoạn Bộ luật Dân sự thừa nhận nhưng chưa có văn bản hướng dẫn thi hành: Việc thực hiện nghĩa vụ quân sự của người chuyển đổi giới tính, quyền được pháp luật bảo vệ khi bị xâm phạm thân thể, quan hệ hôn nhân của người chuyển giới... đòi hỏi các nhà lập pháp cần chú trọng quan tâm, xem xét điều chỉnh các quy định cho phù hợp nhằm đảm bảo việc thực hiện quyền công dân, quyền con người của người chuyển đổi giới tính. Có thể nói những quy định pháp luật về bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính ở nước ta vẫn còn nhiều hạn chế mà không phải một sớm một chiều có thể điều chỉnh hài hòa trong xã hội được. Chính vì thế, việc xây dựng và hoàn thiện pháp luật về bảo vệ quyền nhân thân cho người chuyển đổi giới tính nhằm tạo ra một hành lang pháp lý giúp quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính sẽ được đảm bảo một cách tốt nhất.

V. Kết luận

Từ những phân tích trên, có thể thấy biện pháp dân sự đã và đang là biện pháp phổ biến, tối ưu nhất trong việc bảo vệ quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính. Pháp luật về bảo vệ quyền lợi nói chung và đặc biệt là quyền nhân thân của người chuyển đổi giới tính ở Việt Nam hiện nay vẫn là một vấn đề mới và chưa được cụ thể hoá thành những quy định trong bất kỳ văn bản pháp luật nào. Qua bài viết này, nhóm tác giả đã làm rõ những vấn đề pháp lý về quyền nhân thân của

⁹ Khoản 1 Điều 4 Nghị định 88/2008/NĐ-CP.

người chuyển đổi giới tính, làm tài liệu tham khảo cho các nhà làm luật kiến nghị sửa đổi các quy định pháp luật hiện hành.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Bộ luật Dân sự 2015, Luật số 91/2015/QH13 (2015) (Việt Nam).
- [2]. Bộ luật Hình sự 2015, Luật số 100/2015/QH13 (2015) (Việt Nam).
- [3]. Bộ luật Tổ tụng dân sự 2015, Luật số 92/2015/QH13 (2015) (Việt Nam).
- [4]. Bộ luật Tổ tụng hình sự 2015, Luật số 101/2015/QH13 (2015) (Việt Nam).
- [5]. Bộ Tư pháp. (2023). *Báo cáo: Thực trạng về người chuyển đổi giới tính tại Việt Nam và hệ thống pháp luật có liên quan*.
- [6]. Hiến pháp Nước Cộng hòa Xã hội Chủ nghĩa Việt Nam 2013 (2013).
- [7]. Luật Hôn nhân và gia đình 2014, Luật số 52/2014/QH13 (2014) (Việt Nam).
- [8]. Luật Nuôi con nuôi 2010, Luật số 52/2010/QH12 (2010) (Việt Nam).
- [9]. Luật Thi hành tạm giữ, tạm giam 2015, Luật số 94/2015/QH13 (2015) (Việt Nam).
- [10]. Nghị định 117/2020/NĐ-CP. (2020) (Việt Nam).
- [11]. Nghị định 88/2008/NĐ-CP. (2008) (Việt Nam).
- [12]. Thư viện pháp luật. (2016). *Biện pháp hành chính là gì?*. Truy cập ngày: 20/8/2024, tại: <https://thuvienphapluat.vn/hoi-dap-phap-luat/1DC37-hd-bien-phap-hanh-chinh-la-gi.html>.
- [13]. Trung Hậu. (2014). *Phạm nhân chuyển giới khiến trại giam lúng túng xếp chỗ*. Truy cập ngày: 03/01/2024, tại: <https://vnexpress.net/pham-nhan-chuyen-gioi-khien-trai-giam-lung-tung-xep-cho-3094530.html>.

PROTECTING THE PERSONAL RIGHTS OF TRANSGENDER INDIVIDUALS IN VIETNAM

Pham Thi Thu Huong¹⁰, Mac Thi Nha Trang¹⁰

Abstract: *The personal rights of all individuals, including transgender individuals, are precious and inviolable. Consequently, protecting the personal rights of transgender individuals has attracted significant attention from researchers, scientists, and social communities. This study aims to propose solutions to refine legislation and enhance the protection of the personal rights of transgender individuals in Vietnam, while also clarifying legal issues related to their rights under the current law. The Anket method was primarily employed in this study, revealing numerous shortcomings in the practical protection of transgender individuals' personal rights. Based on these findings, the study offers appropriate solutions and recommendations to establish a robust legal framework and improve the implementation of laws protecting the personal rights of transgender individuals in Vietnam.*

Keywords: *transgender individuals, personal rights, protection, Vietnam*

¹⁰ Student, Hanoi Open University